

Uniwersytet Warszawski

WIKTOR MARCINKOWSKI

ORCID: 0000-0002-4460-2092

wiktor.marcinkowski4@gmail.com

Rozpoznanie sprawy cywilnej na posiedzeniu zdalnym oraz dowód z zeznań świadka na odległość wobec realizacji naczelnych zasad postępowania i postulatu szybkości postępowania na gruncie nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego z dnia 7 lipca 2023 r.

Adjudication of a Civil Case at a Remote Hearing and Remote Witness Evidence in View of the Implementation of the Supreme Principles of the Procedure and the Postulate of Speed of Proceedings on the Grounds of the Amendment of the Civil Procedure Code of 7 July 2023

WPROWADZENIE

Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego z dnia 7 lipca 2023 r.¹ wprowadziła na stałe posiedzenia zdalne do procedury cywilnej². Po ponad 3 latach moc obowiązującą utracił „tymczasowy” art. 15z³ ustawy z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych³. Tym samym od 14 marca 2024 r. strony mogą wziąć udział w posiedzeniu w budynku sądu prowadzącego postępowanie, co stanowi zasadę,

¹ Ustawa z dnia 7 lipca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2023, poz. 1860).

² Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. 2024, poz. 1568, ze zm.), dalej: k.p.c.

³ T.j. Dz.U. 2023, poz. 1327, ze zm., dalej: ustawa covidowa.

a także na podstawie zarządzenia przewodniczącego przy użyciu urządzeń technicznych, przebywając poza budynkiem sądu albo w budynku innego sądu.

Wobec licznych nowelizacji procedury cywilnej trudno jest dokonać ich jednolitej oceny⁴, co wymusza analizę każdej zmiany z osobna. Choć większość nowych regulacji spotyka się z krytyką⁵, wprowadzenie posiedzeń zdalnych zyskało aprobatę⁶. Tak istotne nowelizacje powodują konieczność ich analizy pod względem zgodności z naczelnymi zasadami postępowania cywilnego. W literaturze brak jest kompleksowego opracowania dotyczącego wpływu posiedzeń zdalnych na realizację naczelných zasad postępowania czy postulatu sprawności, w szczególności w kontekście przeprowadzania dowodu z zeznań świadka. Dotychczasowe analizy koncentrowały się przede wszystkim na odchodzeniu od zasady kolegialnego orzekania⁷, ograniczeniu jawności rozpraw⁸ czy na postępującej fragmentacji postępowania cywilnego poprzez wprowadzanie kolejnych postępowań odrębnych⁹.

Niniejszy artykuł stanowi próbę dokonania oceny wpływu omawianych regulacji na realizację naczelných zasad postępowania cywilnego oraz postulatu szybkości. Kluczowe jest ustalenie, czy wprowadzone zmiany osłabiają te zasady, czy też przeciwnie – wzmacniają ich realizację.

⁴ Zob. P. Rylski, *O nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego ustawą z 4.07.2019 r. w ogólności*, „Palestra” 2019, nr 11–12; A. Tomaszek, J. Gołaczyński, Ł. Błaszczak, M. Bieniak, Z. Woźniak, *Debata „Palestry” o procedurze cywilnej*, „Palestra” 2023, nr 5; T. Zembrzusi, *Ograniczenia jawności postępowania w sprawach cywilnych w dobie pandemii – potrzeba chwili czy trwale rozwiązania?*, „Forum Prawnicze” 2021, nr 3.

⁵ Zob. M. Bieniak, *Stanowienie prawa, czyli o biegunce ustawodawcy*, „Palestra” 2023, nr 8; T. Zembrzusi, *Przeciwdziałanie i zwalczanie epidemii COVID-19 w postępowaniu cywilnym, czyli pożegnanie z kolegialnością orzekania*, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 1.

⁶ Zob. J. Gołaczyński, *Informatyzacja postępowania cywilnego. Od odrębności do modelu podstawowego*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2022, nr 5; T. Zembrzusi, *Ograniczenia...*; A. Machnikowska, *Zasada jawności w postępowaniu procesowym – modernizacja czy marginalizacja? Wybrane zagadnienia*, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 1; J. Kaspryszyn, *Postępowanie wywołane wniesieniem skargi na orzeczenie Krajowej Izby Odwoławczej – zagadnienia konstrukcyjne*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2023, vol. 85(1); Rzecznik Praw Obywatelskich, Stanowisko RPO do projektu zmiany ustawy (nr w wykazie UD262), IV.510.18.2023.KPa, 20.04.2023, https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/2023-05/Do_MS_kpc_kpk_usp_opinia_20.04.2023.pdf (dostęp: 30.04.2025).

⁷ Zob. S. Cieślak, *Składy jednoosobowe mają być regułą*, „Dziennik Gazeta Prawna” 2023, nr 107.

⁸ Zob. M. Skibińska, *Rozpoznanie i rozstrzygnięcie sprawy cywilnej na posiedzeniu niejawnym na podstawie art. 148¹ KPC w świetle zasad postępowania cywilnego i treści art. 5 KPC*, [w:] *Ars in vita. Ars in iure. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Januszowi Jankowskiemu*, red. A. Barańska, S. Cieślak, Warszawa 2018.

⁹ Zob. A. Jakubecki, *Jednolitość czy różnorodność postępowania cywilnego? Optymalny model kodeksu postępowania cywilnego*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2022, nr 5.

OPIS REGULACJI

Nowelizacja wprowadziła zmiany w art. 151 i 263¹ k.p.c., co stanowi kolejny etap informatyzacji postępowania cywilnego, która miała miejsce jeszcze przed wybuchem pandemii¹⁰. Od 2020 r. proces ten znacznie przyspieszył, a wprowadzenie posiedzeń zdalnych jest kolejnym krokiem na drodze do cyfryzacji wymiaru sprawiedliwości. Obok tych zmian ustawodawca wprowadził także obowiązkowe doręczenia elektroniczne między profesjonalnymi pełnomocnikami.

1. Posiedzenia zdalne

Możliwość przeprowadzenia posiedzenia zdalnego w postępowaniu cywilnym nie jest nowością. W czasie pandemii, na podstawie art. 15zszs¹ ustawy covidowej, wprowadzono zdalne rozprawy jako rozwiązanie podstawowe¹¹, przy czym posiedzenia w budynku sądu stanowiły wyjątek.

Obecnie zarządzenie posiedzenia zdalnego ma podstawę w art. 151 k.p.c. Odmiennie niż w czasie pandemii, zasadą jest odbywanie się rozpraw w formie stacjonarnej¹². Dotychczasowe przepisy dopuszczały możliwość zdalnego udziału w posiedzeniu przy jednoczesnym przebywaniu w budynku innego sądu, ale rozwiązanie to nie było w praktyce wykorzystywane¹³. Nowelizacja przyznaje przewodniczącemu uprawnienie do zarządzenia posiedzenia zdalnego, przy czym decyzja ta jest niezaskarżalna. Może on podjąć taką decyzję z urzędu lub na wniosek stron, który jednak nie wiąże sądu. Należy zgodzić się z poglądem, że wniosek o przeprowadzenie posiedzenia zdalnego może złożyć każdy uczestnik postępowania, w tym także świadkowie¹⁴. Art. 151 § 1 k.p.c. przewiduje, że posiedzenie zdalne może zostać zarządzone, jeśli ułatwi to przeprowadzenie sprawy lub przyczyni się znacznie do zaoszczędzenia kosztów. Ogólnie sformułowane przesłanki dają przewodniczącemu szeroką swobodę decyzyjną.

Z treści art. 151 § 2 k.p.c. wynika, że ustawodawca przewidział możliwość przeprowadzenia rozprawy w modelu hybrydowym, gdzie jedna ze stron uczestniczy w rozprawie osobiście w sali sądowej, a druga korzysta z połączenia online.

¹⁰ Zob. J. Gołaczyński, *op. cit.*

¹¹ A. Michór, *Postępowanie cywilne w okresie epidemii COVID-19*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 2021, nr 9, s. 39.

¹² A. Fruk, *E-rozprawa w postępowaniu cywilnym – standaryzacja czy destabilizacja? Dekalog zmian art. 151 KPC wprowadzonych nowelizacją z 2024 r.*, „Monitor Prawniczy” 2024, nr 9, s. 533.

¹³ Zob. J. Gołaczyński, S. Kotecka-Kral, *Elektronizacja pism procesowych, doręczeń i posiedzeń jawnych w postępowaniu cywilnym w okresie pandemii COVID-19*, „Polski Proces Cywilny” 2020, nr 4.

¹⁴ A. Fruk, *op. cit.*, s. 531.

Niezależnie od przyjętej konfiguracji Kodeks postępowania cywilnego posługuje się jednolitym pojęciem posiedzenia zdalnego, bez wyodrębniania rozpraw hybrydowych. W art. 154 § 1 zd. 2 k.p.c. wskazano, że przepisów o posiedzeniu zdalnym nie stosuje się, chyba że wszyscy uczestnicy czynności przebywają w budynkach sądowych. Tym samym możliwość przeprowadzenia posiedzenia zdalnego występuje wyłącznie w sytuacji, w której na sali może być obecna również publiczność.

2. Przeprowadzenie dowodu z zeznań świadka na odległość

W porównaniu z ustawą covidową ustawodawca doprecyzował zasady dotyczące przesłuchiwania świadków i biegłych na posiedzeniach zdalnych. W czasie pandemii brak było szczegółowych ograniczeń w tym zakresie, a w przypadku braku odpowiedniego sprzętu sądy udostępniały pomieszczenia wyposażone w niezbędne urządzenia. Powszechniejsze stało się także korzystanie z art. 271¹ k.p.c., pozwalającego na składanie przez świadków zeznań na piśmie, co budzi liczne kontrowersje¹⁵.

Nowy art. 263¹ k.p.c. umożliwia stronie zgłoszenie sprzeciwu wobec zdalnego przesłuchania świadka, który jest wiążący dla sądu. Należy zaznaczyć, że „w ujęciu formalnym w razie zgłoszenia sprzeciwu przeciwko zdalnemu przesłuchaniu świadka sąd może zmienić swoje postanowienie i przesłuchać świadka na piśmie (art. 271¹ k.p.c.). Należy jednak sprzeciwić się takiej praktyce – jako sprzecznej z *ratio* art. 263¹ k.p.c.”¹⁶.

W odniesieniu do czynności z udziałem biegłego, strona może jedynie złożyć wniosek o jej przeprowadzenie na sali sądowej, zgodnie z art. 284 § 3 k.p.c. W przeciwieństwie do przesłuchania świadków wniosek ten nie jest wiążący dla sądu i musi zostać odpowiednio umotywowany. Ustawodawca nie przewidział takiego wymogu w przypadku przesłuchania świadka – decyzja w tym zakresie pozostaje w pełni zależna od woli strony i nie wymaga uzasadnienia.

Swoiste rozwiązanie ustawodawca przewidział w art. 151 § 8 k.p.c., nakładając na strony biorące udział w posiedzeniu zdalnym obowiązek poinformowania sądu o miejscu, w którym przebywają. z kolei zgodnie z art. 269 k.p.c. przewodniczący może zwolnić osoby pozostające poza salą sądową z obowiązku powstania, jeżeli wykonanie tego obowiązku nie licowałoby z powagą czynności lub mogłoby niekorzystnie wpłynąć na jakość utrwalenia obrazu i dźwięku z tej czynności.

¹⁵ Zob. K. Ziemianin, *Dowód z zeznań świadka w świetle zasady bezpośredniości*, „Polski Proces Cywilny” 2018, nr 3.

¹⁶ M. Dziurda, *Rozprawy zdalne po nowelizacji KPC*, LEX/el. 2023. Jednocześnie B. Trocha (*Przeprowadzanie dowodów z udziałem podmiotów zagranicznych w postępowaniu cywilnym*, „Przegląd Sądowy” 2024, nr 7–8, s. 35) wskazuje, że *de lege lata* przepisy Kodeksu postępowania cywilnego nie wykluczają takiego postępowania sądu.

Biorąc pod uwagę aktualny stopień kazuistyczności Kodeksu, nie wydaje się konieczne wprowadzanie dodatkowych szczegółowych regulacji w omawianym zakresie¹⁷, zwłaszcza w kontekście istniejących już przepisów, takich jak art. 49 i nowy art. 52a ustawy Prawo o ustroju sądów powszechnych¹⁸.

NACZELNE ZASADY POSTĘPOWANIA CYWILNEGO ORAZ POSTULAT SZYBKOŚCI

Po przedstawieniu treści nowych regulacji można przejść do analizy ich wpływu na realizację naczelných zasad postępowania cywilnego oraz postulatu szybkości. Doświadczenia związane z przeprowadzaniem posiedzeń zdalnych w trakcie pandemii¹⁹ pozwalają przeanalizować problemy, z którymi borykała się praktyka, a także zweryfikować wątpliwości podniesione przez Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 8 listopada 2019 r.²⁰

W jednym z postępowań, toczących się jeszcze przed wybuchem pandemii, Sąd Okręgowy skierował pytanie prawne odnośnie do dopuszczalności udziału uczestnika w posiedzeniu za pośrednictwem komunikatora internetowego. Choć Sąd Najwyższy w postanowieniu o sygn. III CZP 13/19 odmówił wydania uchwały, to zwrócił uwagę na istotne zagadnienie dotyczące zagwarantowania rzetelności i powagi postępowania, w tym pewności identyfikacji osób biorących udział w czynności oraz bezpieczeństwa przesyłu danych. Powyższe pośrednio odnosi się do realizacji naczelných zasad postępowania cywilnego.

Naczelne zasady postępowania cywilnego odgrywają kluczową rolę, ponieważ wyznaczają ramy procesu i określają zasadniczy sposób jego prowadzenia. Pełnią również funkcję gwarancji ochrony praw uczestników postępowania. Jak zauważa K. Korzan, „naczelne zasady postępowania z założenia muszą mieć charakter ogólny i ukierunkowywać czynności procesowe sądu”²¹. z kolei E. Waśkowski wskazuje, że „zasady stanowią podwaliny, na których kodeks jest zbudowany, stanowią «ducha» kodeksu, który powinien być uwzględniany przy wykładni jego przepisów i wypełnieniu w nim luk”²².

¹⁷ Por. A. Fruk, *op. cit.*, s. 536.

¹⁸ Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (t.j. Dz.U. 2024, poz. 334, ze zm.).

¹⁹ Od 3 lipca 2020 r. do 27 lipca 2021 r. w trybie zdalnym w sądach powszechnych przeprowadzono około 146 tys. spraw. Zob. P. Rojek-Socha, *Rozprawy online codziennością sądów, ale podstawą nadal prawna prowizorka*, 16.08.2021, <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/e-rozprawy-w-sadach-brakuje-systemu-i-przepisow,510031.html> (dostęp: 30.04.2025).

²⁰ III CZP 13/19, OSNC 2020, nr 7–8, poz. 65.

²¹ K. Korzan, *Naczelne zasady wymiaru sprawiedliwości i naczelne zasady postępowania nieprocesowego*, „Rejent” 2004, nr 7, s. 9.

²² E. Waśkowski, *Zasady procesu cywilnego*, „Rocznik Prawniczy Wileński” 1930, vol. 4, s. 265.

Pomimo fundamentalnego znaczenia naczelných zasad postępowania cywilnego „w polskiej doktrynie nie został stworzony katalog naczelných zasad procesowych”²³. W literaturze co do jego treści istnieją rozbieżności²⁴. Niektórzy autorzy wyróżniają zasady dla całego postępowania cywilnego niezależnie od jego rodzaju, inni zaś próbują dokonać pewnego rozróżnienia²⁵. Niezależnie od tych rozbieżności²⁶ zasadniczo przyjmuje się, że do katalogu naczelných zasad postępowania można zaliczyć zasady: prawdy, kontrydiktoryjności, rozporządzalności (dyspozycyjności), równouprawnienia (równości) stron, formalizmu procesowego, jawności, koncentracji materiału procesowego, bezpośredniości, ustności. Wśród naczelných zasad rzadko wskazuje się na postulat szybkości²⁷, a niektórzy zdecydowanie sprzeciwiają się nadawaniu mu rangi zasady²⁸.

Biorąc pod uwagę powyższe, rozpoznanie sprawy cywilnej na posiedzeniu zdalnym oraz przesłuchanie świadka na odległość należy ocenić w świetle zasad jawności, bezpośredniości, ustności oraz równości stron. Omówiona zostanie również zależność między przedmiotowymi przepisami a postulatem szybkości postępowania, który nie stanowi zasady. W ostatnich latach ustawodawca uzasadniał zmiany w procedurze cywilnej koniecznością przyspieszenia postępowania²⁹ i skrócenia jego trwania, ale w praktyce realizacja tego celu pozostaje dyskusyjna³⁰.

²³ Z. Szczurek, *Naczelne zasady postępowania cywilnego*, [w:] *Czynności egzekucyjne. Zagadnienia ogólne*, Legalis 2017.

²⁴ Zob. K. Piasecki, *Postępowanie sporne rozpoznawcze*, Warszawa 2004, s. 47.

²⁵ Zob. A. Marciniak, *Zasady postępowania egzekucyjnego*, [w:] *Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 2023.

²⁶ Zob. E. Waśkowski, *System procesu cywilnego. Wstęp teoretyczny*, Wilno 1932, s. 79 i n.; S. Dalka, *Podstawy postępowania cywilnego*, Sopot 2005, s. 28; W. Broniewicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1995, s. 53; H. Mądrzak, [w:] *Postępowanie cywilne*, red. H. Mądrzak, D. Krupa, E. Marszałkowska-Krześ, Warszawa 1999, s. 45 i n.; W. Miszewski, *Proces cywilny w zarysie*, Łódź 1948, s. 45.

²⁷ Por. J. Jodłowski, M. Sawczuk, *II Międzynarodowa Konferencja Postępowania Cywilnego w Berlinie*, „Państwo i Prawo” 1972, z. 5.

²⁸ Zob. A. Jakubecki, *Zasady postępowania zabezpieczającego*, [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 5: *Postępowanie zabezpieczające*, red. T. Ereciński, A. Jakubecki, Warszawa 2016, s. 95 i n.

²⁹ Przyspieszeniu rozpatrywania spraw w sądach miało służyć m.in. przywrócenie postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych na mocy ustawy z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw. W rzeczywistości jednak cele ustawodawcy nie zostały zrealizowane. Zob. J. Kunert, *Obietnice minus. Sprawy w sądach miały trwać krócej. Trwają dłużej*, 3.04.2023, <https://konkret24.tvn24.pl/obietnice-minus/obietnice-minus-sprawy-w-sadach-mialy-trwac-krocej-trwaja-dluzej-st6882301> (dostęp: 30.04.2025).

³⁰ Zob. A. Machnikowska, *op. cit.*

1. Zasada jawności

W literaturze podkreśla się fundamentalne znaczenie zasady jawności dla rzetelności procesu³¹. Ostatnie nowelizacje wskazują jednak na próbę jej ograniczania przez ustawodawcę. Zasada ta ma swoje źródło zarówno w prawie międzynarodowym³², jak i w prawie krajowym³³. W doktrynie wyróżnia się jej dwa aspekty: jawność wewnętrzną (rozumianą jako udział stron w posiedzeniu) oraz jawność zewnętrzną (możliwość udziału publiczności w posiedzeniu)³⁴. Zasada ta nie ma charakteru absolutnego – ustawodawca przewiduje możliwość wyłączenia jawności posiedzenia dla publiczności w wypadkach wskazanych m.in. w art. 153 k.p.c. (posiedzenie przy drzwiach zamkniętych), co znajduje oparcie w art. 45 ust. 2 Konstytucji RP. Wraz z kolejnymi nowelizacjami procedury cywilnej ustawodawca stopniowo ograniczał jawność wewnętrzną, rozszerzając możliwość zarządzania posiedzeń niejawnych. Należy jednak podkreślić, że zasada jawności odgrywa kluczową rolę w demokratycznym państwie prawa, umożliwia bowiem obywatelom i organizacjom społecznym sprawowanie kontroli nad wymiarem sprawiedliwości³⁵. Możliwość uczestnictwa stron w rozprawie jest zaś kluczowym elementem rzetelnego postępowania – pozwala na przedstawienie argumentacji przed sądem oraz na realizację prawa do sądu³⁶.

W nowelizacji ustawodawca zdecydował, że w posiedzeniach przy drzwiach zamkniętych uczestnictwo możliwe jest jedynie w budynku sądu lub – w przypadku udziału na odległość – w budynku innego sądu (art. 154 § 1 zd. 2 k.p.c.). W uwagach do projektu ustawy wskazywano, że „powoduje to narzucenie sądowi jednego wzorca procedowania”³⁷. W odpowiedzi Ministerstwo podnosiło, że

³¹ Zob. W. Miszewski, *Jawność w procesie cywilnym w związku z przepisami Kodeksu postępowania cywilnego*, „Nowy Proces Cywilny” 1933, nr 1, s. 14; P. Zaborowska, *Jawność posiedzeń sądowych – zagadnienia ogólne*, [w:] *Nowelizacja postępowania cywilnego. Wpływ zmian na praktykę sądową*, red. M. Białecki, S. Kotas-Turoboyska, F. Manikowski, E. Szczepanowska, Warszawa 2021, s. 415.

³² Art. 47 Karty Praw Podstawowych UE oraz art. 6 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności.

³³ Zob. K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Legalis 2024, art. 9, Nb 1.

³⁴ Zob. A. Kościółek, *Zasada jawności*, [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 1: *Instytucje postępowania cywilnego*, red. Ł. Błaszczak, J. Studzińska, Warszawa 2025, s. 860; P. Zaborowska, *op. cit.*, s. 414–415.

³⁵ Zob. K. Gajda-Roszczynialska, *Zasada jawności w postępowaniu cywilnym*, „Iustitia” 2013, nr 1, s. 17; K. Ziemianin, *Nowy model jawności postępowania na tle informatyzacji postępowania cywilnego*, [w:] *Zasady postępowań sądowych w perspektywie ostatnich nowelizacji*, red. D. Gil, E. Kruk, Lublin 2016, s. 73.

³⁶ Zob. A. Machnikowska, *op. cit.*

³⁷ Uwaga zgłoszona przez Prezesa Sądu Okręgowego we Wrocławiu (lp. 15): Uwagi zgłoszone w ramach konsultacji do projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego,

takie rozwiązanie „gwarantuje w najwyższym stopniu zachowanie kontroli nad nagrywaniem posiedzeń przez strony i świadków wbrew art. 9¹ k.p.c., bez kontroli sądu”³⁸. Należy zgodzić się z takim uzasadnieniem, biorąc pod uwagę współczesne, niewykrywalne metody rejestrowania obrazu i dźwięku. Udostępnienie nagrania z takiego posiedzenia mogłoby mieć dla stron poważne i nieodwracalne konsekwencje. Jednocześnie sąd, nawet po przeprowadzeniu kilku posiedzeń, może mieć trudność w ocenie rzeczywistego ryzyka takiej sytuacji.

W okresie pandemii podnoszono zarzut, że posiedzenia zdalne ograniczają jawność zewnętrzną, ponieważ osoby trzecie – chcąc uczestniczyć w rozprawie – musiały wcześniej złożyć stosowny wniosek. Obecnie problem ten został rozwiązany. Publiczność może wziąć udział w posiedzeniu zarówno w sposób zdalny (o ile przewodniczący wyrazi na to zgodę³⁹), jak i w budynku sądu, nawet jeśli obie strony uczestniczą w posiedzeniu na odległość, co wynika z treści art. 151 § 5 k.p.c.⁴⁰. Tym samym zasada jawności zewnętrznej została wzmocniona – umożliwiono udział publiczności na odległość, nie odbierając przy tym prawa do stacjonarnej obecności w sądzie. Osoby zamieszkałe poza miejscowością siedziby sądu zyskały możliwość uczestnictwa w rozprawach bez konieczności ponoszenia dodatkowych kosztów podróży.

W odniesieniu do jawności wewnętrznej należy wskazać, że stronom nie ograniczono prawa do stawiennictwa w budynku sądu, nawet jeśli przewodniczący zarządził posiedzenie zdalne. Zgodnie z art. 151 § 2 zd. 2 k.p.c. „legislator wprowadził regułę, zgodnie z którą w przypadku wyznaczenia posiedzenia zdalnego sąd i protokolant przebywają (permanently i bez wyjątku) na sali sądowej”⁴¹. Nie istnieje zatem ani podstawa prawna, ani podstawa faktyczna do odmowy udziału w posiedzeniu na sali sądowej, nawet jeśli odbywa się ono w formie zdalnej. Można więc uznać, że zasada jawności wewnętrznej – podobnie jak zasada jawności zewnętrznej – została wzmocniona, ponieważ umożliwiono stronom udział w posiedzeniu zarówno w sądzie, jak i na odległość.

Podstawowe zagrożenie dla zasady jawności w aspekcie zewnętrznym i wewnętrznym pojawia się w wypadku wystąpienia problemów technicznych zakłócających połączenie między stroną a sądem. Nie jest to jedynie kwestia teoretyczna. Doświadczenia z rozpraw zdalnych przeprowadzanych w trakcie

ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw z dnia 25 kwietnia 2023 r. (UD 262).

³⁸ Stanowisko Ministerstwa Sprawiedliwości (lp. 15). Także Rzecznik Praw Obywatelskich w uwagach do projektu ustawy wyraził stanowisko, zgodnie z którym konieczne jest wyłączenie posiedzeń zdalnych w sytuacji odbywania się posiedzenia przy drzwiach zamkniętych.

³⁹ Zob. A. Fruk, *op. cit.*, s. 534–535.

⁴⁰ Na etapie prac legislacyjnych o wskazanie publiczności w treści przepisu wnioskowały organizacje pozarządowe, w szczególności Court Watch Polska.

⁴¹ A. Fruk, *op. cit.*, s. 530.

pandemii pokazały, że uczestnicy postępowania często mierzyli się z trudnościami technicznymi⁴², przede wszystkim ze złym nagłośnieniem w trakcie rozpraw hybrydowych⁴³, niedziałającymi mikrofonami⁴⁴ czy rozłączaniem rozpraw⁴⁵. Choć można przypuszczać, że od tego czasu większość społeczeństwa nabyła większą biegłość w obsłudze narzędzi do komunikacji na odległość, to całkowite wyeliminowanie problemów technicznych pozostaje niemożliwe. W sytuacji, gdy strona nie może uczestniczyć w posiedzeniu z przyczyn technicznych, które nie wynikły z jej winy oraz którym strona nie mogła zapobiec (np. przyczyny leżące po stronie sądu⁴⁶), należy rozważyć skutki takiej sytuacji oraz sposób postępowania sądu. W takich przypadkach dochodzi bowiem do naruszenia zasady jawności, a także innych naczelnych zasad postępowania cywilnego, co zostanie omówione w dalszej części artykułu.

Kwestia ta została już częściowo rozstrzygnięta w orzecznictwie i doktrynie. Na prawo do sądu składa się m.in. zasada jawności, a udział w rozprawie umożliwia realizację prawa do obrony, przedstawienie argumentów strony oraz w konsekwencji realizację zasady równości stron. W określonych sytuacjach, zwłaszcza gdy rozprawa została zamknięta, a strona – z powodu problemów technicznych – nie mogła uczestniczyć w posiedzeniu, na którym doszło do zamknięcia rozprawy, a tym samym została pozbawiona możliwości podniesienia tej kwestii na kolejnym posiedzeniu, dysponuje ona środkiem ochrony gwarancji jawności, którym jest „w przypadku ich naruszenia, prawo podniesienia tego zarzutu w środkach odwoławczych poprzez wskazanie, że nastąpiło pozbawienie strony możliwości obrony jej praw”⁴⁷. Strona powinna jednak niezwłocznie zgłosić problemy techniczne sądowi, aby umożliwić ich rozwiązanie. Jeśli usunięcie trudności nie jest możliwe, sąd powinien odroczyć posiedzenie.

Natomiast w przypadku, gdy problemy techniczne uniemożliwiają udział w posiedzeniu jedynie publiczności⁴⁸, nie ma podstaw do uznania postępowania za nieważne. Pomimo doniosłości zasady jawności zewnętrznej nie ma ona charakteru absolutnego, a strony nie powinny ponosić negatywnych konsekwencji procesowych wynikających z niemożności połączenia się publiczności. W takiej

⁴² Ankieta przygotowana przez Naczelną Radę Adwokacką pt. „Problemy podczas przeprowadzania rozpraw w trybie zdalnym”, zrealizowana w dniach 26.10.2022–23.11.2022 na grupie badawczej 932 osób, dalej: ankieta.

⁴³ 66,63% badanych w ankiecie.

⁴⁴ 61,37% badanych w ankiecie.

⁴⁵ 49,68% badanych w ankiecie.

⁴⁶ Pkt 8 odpowiedzi ankietowanych w części otwartej ankiety: „Sąd się nie zorientował, że pełnomocnik został rozłączony i nie może wrócić na rozprawę zdalną (rozprawa została zakończona bez jego obecności)”.

⁴⁷ A. Machnikowska, *op. cit.*, s. 102.

⁴⁸ Zob. A. Kościółek, *Zasada jawności...*, s. 878.

sytuacji sąd nie powinien odraczać posiedzenia, o ile strony mogą w nim uczestniczyć bez przeszkód.

2. Zasada bezpośredniości

Zasada bezpośredniości odgrywa kluczową rolę w prawidłowej realizacji wymiaru sprawiedliwości. W kontekście niniejszej analizy jej znaczenie należy odnieść do problematyki przeprowadzania dowodu z zeznań świadka na odległość. „Zasada bezpośredniości w postępowaniu rozpoznawczym polega na tym, że sąd orzekający powinien bezpośrednio zapoznać się [z] całym materiałem procesowym sprawy, czyli żądaniami i twierdzeniami uczestników postępowania oraz dowodami. Zasada ta znajduje swój wyraz przede wszystkim w art. 235 k.p.c., według którego postępowanie dowodowe odbywa się przed sądem orzekającym”⁴⁹. Za E. Waśkowskim można wskazać, że „sąd powinien ustalać okoliczności faktyczne sprawy na podstawie osobistego zaznajomienia się z dowodami, dotyczącymi tych okoliczności, dając przy tym pierwszeństwo pierwotnym przed pochodnymi, albo, formułując to negatywnie, pomiędzy sądem i faktami, które on bada, powinno być jak najmniej instancji pośrednich”⁵⁰. W doktrynie rozróżnia się zasadę bezpośredniości w sensie materialnym, tj. bezpośrednie zetknięcie się sądu z materiałem dowodowym (aspekt przedmiotowy), oraz w sensie formalnym, tj. przeprowadzanie postępowania dowodowego przed sądem orzekającym (aspekt podmiotowy)⁵¹.

Wprowadzenie w 2019 r. art. 271¹ k.p.c., wzorowanego na rozwiązaniach stosowanych w postępowaniu arbitrażowym, który dopuszcza możliwość składania zeznań przez świadka na piśmie, wywołało liczne wątpliwości co do zgodności tej regulacji z podstawowymi zasadami postępowania cywilnego, w szczególności z zasadą bezpośredniości⁵². W przypadku pisemnych zeznań pomiędzy dowodem a sądem powstaje dodatkowa bariera. W odniesieniu do zdalnego przesłuchania świadka taka przeszkoda nie występuje, co przemawia na korzyść tej formy składania zeznań i sprzyja realizacji zasady bezpośredniości, sąd ma bowiem możliwość bezpośredniego zapoznania się z wypowiedzią świadka. Ponadto w przypadku osób przebywających poza jurysdykcją sądów polskich, zwłaszcza poza terytorium państw członkowskich Unii Europejskiej, niemożliwe jest zastosowanie środków przymusu, takich jak doprowadzenie świadka do sądu w celu

⁴⁹ A. Marciniak, *op. cit.*, s. 54.

⁵⁰ E. Waśkowski, *Zasady...*, s. 298.

⁵¹ A. Góra-Błaszczkowska, *Zasada bezpośredniości w postępowaniu dowodowym*, [w:] *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, E. Rudkowska-Ząbczyk, Warszawa 2010, s. 156.

⁵² Zob. M. Dziurda, *Dowód z zeznań świadka na piśmie*, „Palestra” 2019, nr 11–12.

złożenia zeznań na podstawie art. 163 § 2 k.p.c. w zw. z art. 285 § 2 k.p.k.⁵³. Jeżeli świadek odmawia przyjazdu do Polski, zasadniczo jedyną możliwością skutecznego uzyskania jego zeznań pozostaje skorzystanie z pomocy prawnej, art. 271¹ k.p.c. lub przeprowadzenie przesłuchania w trybie zdalnym. Ostatnie rozwiązanie jest w literaturze w szczególności aprobowane, wobec czego wskazuje się na „pierwszeństwo tej formy przeprowadzenia dowodów nad korzystaniem z pomocy prawnej”⁵⁴.

Mając na uwadze zastrzeżenia dotyczące wiarygodności pisemnych zeznań świadka, rozwiązaniem zapewniającym najwyższy możliwy stopień kontroli nad rzetelnością jego wypowiedzi jest przesłuchanie go w trybie zdalnym. Dodatkowo pozwala to na istotne ograniczenie kosztów tej czynności dowodowej. Realizowane jest wówczas stanowisko Sądu Najwyższego, zgodnie z którym zetknięcie się sądu orzekającego z dowodami osobowymi i rzeczowymi zapewnia mu możliwość poczynienia odpowiednich spostrzeżeń, istotnych dla oceny wiarygodności i mocy dowodowej. Sąd orzekający powinien zatem zetknąć się bezpośrednio z możliwie całym materiałem dowodowym. Przytoczona zasada nie ma jednak charakteru bezwzględnie obowiązującego⁵⁵.

W konsekwencji można stwierdzić, że możliwość przesłuchania świadka na posiedzeniu zdalnym, jako dodatkowa możliwość wskazana w Kodeksie postępowania cywilnego, wzmacnia realizację zasady bezpośredniości⁵⁶. Należy się zgodzić, że „w kontekście nowoczesnych rozwiązań technologicznych wspomniany kontakt bezpośredni nie jest już uzależniony od fizycznej bliskości kontaktujących się podmiotów, lecz wynika również z rozwiązań zapewniających zachowanie bieżącego kontaktu, niezależnie od odległości”⁵⁷.

3. Zasada ustności

Zasada ustności pozostaje w ścisłym związku z opisanymi wyżej zasadami bezpośredniości oraz jawności⁵⁸. Przeciwwstawia się natomiast zasadzie pisemności, która w ostatnich latach jest wzmacniana przez ustawodawcę⁵⁹. W postępowaniu dowodowym „zasada ustności objawia się w sposób kluczowy, gdyż łącznie

⁵³ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz.U. 2025, poz. 46, ze zm.).

⁵⁴ M. Skibińska, *Zasada bezpośredniości*, [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 1, s. 848–849.

⁵⁵ Wyrok SN z dnia 12 maja 2006 r., V CSK 59/06, niepubl.

⁵⁶ Zob. M. Skibińska, *Zasada...*, s. 850.

⁵⁷ A. Kościółek, *Elektroniczne czynności procesowe w sądowym postępowaniu*, Warszawa 2012, s. 302–303.

⁵⁸ Eadem, *Zasada jawności w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2018, s. 122.

⁵⁹ Zob. M. Dziurda, *Czy nadchodzi zmierzch zasady ustności w postępowaniu cywilnym?*, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 1, s. 125 i n.; A. Marciniak, *op. cit.*

z zasadą bezpośredniości umożliwia ona sądowi orzekającemu właściwe i pełne zetknięcie się ze stronami i materiałem procesowym. Zasada ustności dotyczy formy, w jakiej ma być przedstawiony sądowi materiał faktyczny i dowodowy, zaś zasada bezpośredniości odnosi się do sposobu ujęcia tego materiału przez sąd orzekający⁶⁰.

Choć ustawodawca przewidział możliwość odebrania zeznań świadka na piśmie, to – z uwagi na wątpliwości co do ich rzetelności oraz konieczność przestrzegania naczelnych zasad postępowania – sąd powinien w pierwszej kolejności dążyć do przesłuchania świadka w formie ustnej. W tym kontekście należy podkreślić, że przeprowadzenie dowodu z zeznań świadka w trybie zdalnym wzmacnia zasadę ustności w postępowaniu cywilnym.

4. Zasada równości stron

Zasada równości stron, nazywana również zasadą równouprawnienia stron lub zasadą *audiatur et altera pars*, wywodzi się z art. 32 Konstytucji RP, a także z prawa międzynarodowego, m.in. z art. 6 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności⁶¹ oraz z prawa unijnego⁶². Obejmuje ona dwa podstawowe aspekty: zapewnienie stronom równych środków obrony ich praw oraz obowiązek wysłuchania obu stron przez sąd⁶³. Zasada ta – po pierwsze – gwarantuje „każdej ze stron takie same możliwości działania, korzystanie z tych samych środków obrony swych praw, a po drugie oznacza, że rozstrzygnięcie sprawy co do istoty może nastąpić jedynie po wysłuchaniu drugiej strony co do powództwa i środków obrony przeciwko niemu, a przynajmniej po umożliwieniu wypowiedzenia się co do oświadczeń strony przeciwnej”⁶⁴. Zasada równości stron pozostaje więc w ścisłym związku z zasadą jawności postępowania.

Naruszenie zasady równości stron może skutkować nieważnością postępowania zgodnie z art. 379 pkt 5 k.p.c. Jednak ocena, czy doszło do pozbawienia prawa do wysłuchania, nie może ograniczać się do konkretnego fragmentu postępowania, lecz wymaga rozważenia jego całokształtu na tle wszystkich okoliczności sprawy⁶⁵.

⁶⁰ S. Rożek, *Sprawność postępowania cywilnego na tle rozstrzygania spraw spadkowych*, Warszawa 2022, s. 139.

⁶¹ Wyrok ETPC z dnia 7 czerwca 2001 r. w sprawie *Kress v. France*, skarga nr 39594/98.

⁶² Wyrok TS z dnia 2 kwietnia 2009 r. w sprawie C-394/07, *Marco Gambazzi przeciwko Daimlerchrysler Canada Inc. i CIBC Mellon Trust Company*, ECLI:EU:C:2009:219.

⁶³ J. Jodłowski, *Zasada równości stron*, [w:] *Postępowanie cywilne*, red. J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, Warszawa 1996, s. 113.

⁶⁴ P. Ryłski, A. Góra-Błaszczkowska, *Zasada równości stron*, [w:] *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, E. Rudkowska-Ząbczyk, Warszawa 2010, s. 143–144.

⁶⁵ Postanowienie SN z dnia 7 kwietnia 2017 r., V CSK 349/16, OSNC 2018, nr 2, poz. 20.

Nowe przepisy mogą stanowić zagrożenie dla zasady równości stron, zwłaszcza na etapie ich stosowania w przypadku wystąpienia problemów technicznych. Ustawodawca dopuścił przeprowadzenie tzw. posiedzenia hybrydowego. Decyzja jednej strony nie wiąże drugiej, co eliminuje konieczność rozważania kwestii wykluczenia cyfrowego, które było przedmiotem dyskusji w trakcie pandemii⁶⁶, kiedy to decyzja o formie udziału w posiedzeniu zależała od przewodniczącego. Forma hybrydowa może jednak prowadzić do problemów technicznych, takich jak trudności z nagłośnieniem czy ograniczona widoczność uczestników, co w skrajnym przypadku może sprawić, że w posiedzeniu weźmie udział wyłącznie strona obecna na sali sądowej.

Jeżeli w trakcie posiedzenia, w którym jedna ze stron z przyczyn technicznych nie mogła uczestniczyć lub została rozłączona, doszło do zamknięcia rozprawy bądź przesłuchania świadka, może to w skrajnych przypadkach prowadzić do nieważności postępowania na podstawie art. 379 pkt 5 k.p.c., tj. pozbawienia strony możliwości obrony jej praw. W takiej sytuacji strona dotknięta problemami technicznymi została pozbawiona możliwości zabrania głosu przed zamknięciem rozprawy lub zadania pytań świadkowi. Wydaje się zatem, że w przypadku zerwania połączenia ze stroną uczestniczącą w posiedzeniu w formie zdalnej i niemożności ponownego nawiązania z nią kontaktu sąd powinien odroczyć posiedzenie i wyznaczyć nowy termin. Pozwoliłoby to na zagwarantowanie stronie prawa do bycia wysłuchaną oraz zgłoszenia ewentualnych nowych wniosków zgodnie z zasadą tzw. równości broni.

5. Postulat szybkości

Postulat szybkości, czy też sprawnego działania, wyrażony w art. 6 k.p.c. ma charakter postulatyczny, a nie rangi naczelnej zasady. W związku z tym, że kolejne nowelizacje uzasadnia się koniecznością skrócenia czasu trwania postępowania, warto przeanalizować wpływ posiedzeń zdalnych na sprawność rozpatrywania spraw cywilnych.

Zgodnie z art. 151 § 1 k.p.c. przesłanką zarządzenia posiedzenia zdalnego jest ułatwienie przeprowadzenia sprawy lub przyczynienie się do zaoszczędzenia kosztów. Oznacza to pośrednio, że przyspieszenie postępowania może być jednym z powodów jego zastosowania. Jak jednak podkreślono w orzecznictwie, szybkość rozpoznania sprawy nie jest wartością, na rzecz której można poświęcić

⁶⁶ Zob. K. Jasińska, *E-rozprawa w postępowaniu cywilnym a prawo do sądu i możliwość obrony swych praw*, „Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały” 2021, nr 2.

ochronę praw podmiotowych⁶⁷, a postulat sprawności nie może prowadzić do pośpiechu⁶⁸.

W przypadku posiedzeń, na których strony jedynie zgłaszają swoje stanowiska, wnioski dowodowe oraz twierdzenia, posiedzenia zdalne mogą realnie przyspieszyć postępowanie i zmniejszyć jego koszty. Jest to szczególnie korzystne w sytuacji, gdy profesjonalni pełnomocnicy mają w jednym dniu wyznaczone rozprawy w różnych miastach – udział zdalny eliminuje konieczność składania wniosków o zmianę terminu. Podobnie, gdy jedna ze stron jest chora, ale jej stan zdrowia pozwala na połączenie się z sądem na odległość, możliwe jest utrzymanie pierwotnie wyznaczonego terminu posiedzenia. W przypadku tradycyjnego posiedzenia w budynku sądu z uwagi na konieczność zachowania bezpieczeństwa sanitarnego byłoby to niemożliwe. Dodatkowo zmniejszenie kosztów podróży do siedziby sądu wpływa na obniżenie kosztów zastępstwa procesowego.

Zdalne przesłuchanie świadka niewątpliwie może przyczynić się do zmniejszenia kosztów oraz przyspieszenia postępowania, zwłaszcza gdy świadek przebywa poza miejscowością, w której znajduje się siedziba sądu, lub poza granicami Polski. W przypadku konieczności przeprowadzenia przesłuchania w ramach pomocy prawnej nowe regulacje pozwalają sądowi na bezpośrednie zapoznanie się z dowodem z zeznań świadka⁶⁹.

Nie można jednak tracić z pola widzenia znaczenia postępowania dowodowego i konieczności weryfikacji wiarygodności zeznań świadka. „W orzecznictwie Sądu Najwyższego i sądów apelacyjnych wskazuje się, że zeznania stanowią mają spontaniczną, samorzutną relację świadka. Zeznania nie mogą być poddane wpływom zewnętrznym. Świadek nie może więc przedstawić w sądzie zeznań sporządzonych wcześniej na piśmie. Zdaniem Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu zeznania takie pozbawione byłyby waloru spontaniczności, a co za tym idzie nie byłyby wiarygodne”⁷⁰. W przypadku zdalnego przesłuchania istnieje ryzyko, że w miejscu przebywania świadka mogą znajdować się inne osoby, w tym świadkowie, którzy dopiero mają składać zeznania⁷¹. Ponadto problemy techniczne mogą przypadkowo doprowadzić do podłączenia jednego ze świadków do posiedzenia w trakcie składania zeznań przez inną osobę. Oprócz tradycyjnych metod wpływania na treść wypowiedzi, takich jak przygotowywanie odpowiedzi czy

⁶⁷ Wyrok TK z dnia 13 stycznia 2004 r., SK 10/03, OTK-A 2004, nr 1, poz. 2.

⁶⁸ Zob. A.G. Harla, *O właściwe rozumienie postulatu sprawności postępowania cywilnego* (art. 6 § 1 KPC), [w:] *Dostęp do ochrony prawnej w postępowaniu cywilnym*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, R. Flejszar, E. Marszałkowska-Krześ, Warszawa 2021, s. 33.

⁶⁹ M. Homenda, *Pisemne zeznania świadka według nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego z 4 lipca 2019 r. Uwagi w świetle zasad postępowania cywilnego*, „Polski Proces Cywilny” 2019, nr 3.

⁷⁰ K. Ziemianin, *Dowód...*, s. 49.

⁷¹ Zob. A. Tomaszek, J. Gołaczyński, Ł. Błaszczak, M. Bieniak, Z. Woźniak, *op. cit.*

oddziaływanie na stosunek świadka do stron, rozwój technologii umożliwia też inne formy ingerencji, takie jak podpowiadanie świadkowi lub przysyłanie mu wskazówek w trakcie zadawania pytań przez sąd lub strony. Choć w niektórych sytuacjach manipulacja może zostać dostrzeżona, nie jest to jednak oczywiste, co rodzi realne ryzyko, że sąd nie usłyszy rzeczywistej relacji świadka, tylko stanowisko osób trzecich.

W konsekwencji niewątpliwie istnieje zagrożenie naruszenia zasady swobodnej wypowiedzi świadka. Jeżeli sąd poweźmie wątpliwość co do rzetelności jego zeznań, powinien skorzystać z art. 241 k.p.c. i wezwać go do osobistego stawienia w sądzie, nawet kosztem wydłużenia postępowania. Paradoksalnie więc, choć możliwość zdalnego przesłuchania świadka miała na celu przyspieszenie procedury, w niektórych przypadkach może prowadzić do efektu odwrotnego, a nawet stać się narzędziem obstrukcji postępowania.

Podobne spostrzeżenie należy poczynić w odniesieniu do problemów technicznych. Intencja ustawodawcy może bowiem prowadzić do skutków przeciwnych do zamierzonych. Posiedzenie, w którym strony miały uczestniczyć, ale problemy techniczne im to uniemożliwiły, co do zasady powinno zostać odroczone. Sytuacja taka nie miałaby miejsca, gdyby wszyscy uczestnicy byli obecni fizycznie w budynku sądu. Istnieje również ryzyko celowego przedłużania postępowania przez stronę powołującą się na rzekome problemy techniczne uniemożliwiające udział w posiedzeniu. W takich przypadkach sąd, dostrzegając potencjalne nadużycie, powinien ograniczyć możliwość udziału w kolejnych posiedzeniach wyłącznie do formy stacjonarnej oraz obciążyć stronę nadużywającą praw procesowych wyższymi kosztami postępowania.

Wydaje się zatem, że dopiero praktyka stosowania znowelizowanego art. 151 k.p.c. pozwoli ocenić, czy po 3 latach obowiązywania przepisów covidowych zarówno sądy, jak i strony postępowania są faktycznie przygotowane do posiedzeń zdalnych i wykorzystują tę formę w sposób usprawniający rozpoznawanie spraw cywilnych. Umożliwi to weryfikację, czy regulacje, które miały na celu skrócenie czasu postępowania, w rzeczywistości nie prowadzą do efektu odwrotnego.

OCENA REGULACJI

Wprowadzenie posiedzeń zdalnych na stałe do Kodeksu postępowania cywilnego realizuje postulaty praktyki i świadczy o przebudowie wymiaru sprawiedliwości w kierunku jego szerokiej informatyzacji.

Pozytywnie należy ocenić możliwość zarządzania posiedzeń zdalnych jako jednej z form przeprowadzania posiedzeń sądowych. Wątpliwości może budzić przeprowadzenie dowodu z zeznań świadka na odległość, ale ustawodawca trafnie przewidział dla stron uprawnienie do zgłoszenia sprzeciwu wobec takiej formy

przesłuchania, który jest wiążący dla sądu⁷². W związku z nowymi regulacjami wzrasta rola profesjonalnych pełnomocników, którzy kontrolują rzetelność postępowania oraz zapewniają prawidłowe połączenie się z sądem prowadzącym sprawę.

Znowelizowany art. 151 k.p.c. oraz art. 263¹ k.p.c. wzmacniają realizację naczelných zasad postępowania cywilnego, choć przy ich stosowaniu istnieje zagrożenie naruszenia fundamentalnych zasad procesu. Szczególne ryzyko występuje w przypadku przeprowadzenia dowodu z zeznań świadka oraz braku reakcji sądu na ewentualne problemy techniczne.

Zasada jawności w aspekcie wewnętrznym została wzmocniona dzięki dopuszczalności przeprowadzenia tzw. posiedzenia hybrydowego. Strona, która z powodów finansowych lub innych przyczyn nie mogłaby pojawić się w budynku sądu, może wziąć udział w posiedzeniu z dowolnego miejsca. Analogiczny wniosek należy sformułować w odniesieniu do jawności w aspekcie zewnętrznym. Publiczności zostaje udostępniona kolejna forma, która pozwala na sprawowanie kontroli społecznej nad wymiarem sprawiedliwości. Zagrożeniem dla realizacji zasady jawności mogą być wspomniane już problemy techniczne. W sytuacji utraty połączenia ze stroną lub jej pełnomocnikiem sąd powinien w miarę możliwości podjąć próbę kontaktu w celu ustalenia przyczyny. Jeśli nie będzie to możliwe, zasadne wydaje się odroczenie posiedzenia w celu dochowania wierności naczelnym zasadom postępowania.

Jeżeli natomiast okoliczności jednoznacznie wskazują, że strona celowo utrudnia przebieg posiedzenia zdalnego lub nie posiada umiejętności korzystania z narzędzi do komunikacji na odległość, to ponosi ona tego negatywne konsekwencje procesowe. Posiedzenia zdalne stanowią wyjątek od zasady, a przepisy Kodeksu postępowania cywilnego nie uprawniają sądu do narzucenia tej formy uczestnictwa w rozprawie.

Realizacja zasady równości stron również uległa wzmocnieniu. Strony, które z przyczyn osobistych lub finansowych nie mogą stawić się w budynku sądu, zyskują szerszą możliwość uczestnictwa w posiedzeniu. Dzięki temu sytuacja osobista strony ma mniejsze znaczenie dla jej możliwości udziału w rozprawie. Równocześnie ustawodawca uniknął problemu wykluczenia cyfrowego – brak jest wymogu, aby obie strony uczestniczyły w posiedzeniu w tej samej formie. Co istotne, zarządzenie przewodniczącego o przeprowadzeniu posiedzenia zdalnego nie determinuje sposobu udziału stron, co stanowi istotną i pozytywną zmianę w porównaniu do regulacji obowiązujących w okresie pandemii.

Ze względu na niedookreśloność przesłanek zarządzenia posiedzenia zdalnego przewodniczący dysponuje szeroką swobodą ich stosowania. W przypadku posiedzeń, na których obecne są jedynie strony, przesłanki te powinny być interpretowane szeroko. Natomiast w sytuacji, gdy na posiedzeniu miałyby dojść do

⁷² Por. A. Fruk, *op. cit.*, s. 535 i przywołana tu literatura.

przesłuchania świadka lub przeprowadzenia innego dowodu, wykładnia ta powinna być węższa.

Gdy świadek przebywa poza budynkiem sądu, a jego widoczność na ekranie jest ograniczona, trudniej ocenić jego wiarygodność i reakcje na zadawane pytania. Można również przypuszczać, że świadek na sali sądowej odczuwa większy szacunek i odpowiedzialność za składane zeznania niż w sytuacji, gdy znajduje się w komfortowym dla siebie otoczeniu. W efekcie dowód z zeznań może stać się jedynie przygotowaną wcześniej wypowiedzią świadka lub osoby trzeciej. Trafnym rozwiązaniem jest zatem możliwość zgłoszenia sprzeciwu wobec zdalnego przesłuchania świadka, ale nie zwalnia to sądu z odpowiedzialności za prawidłowy przebieg postępowania dowodowego. Postulat szybkości postępowania nie powinien przeważać nad rzetelnością postępowania dowodowego ani nad naczelnymi zasadami procesu.

Przeprowadzenie dowodu z zeznań świadka na odległość może stanowić alternatywę dla instytucji zeznań świadka na piśmie. W szczególności w przypadku przesłuchania świadka przebywającego za granicą, gdy brak jest możliwości zastosowania przymusu przez sąd, nowe rozwiązanie może okazać się jedynym sposobem na uzyskanie jego zeznań. Jeżeli nie ma wątpliwości co do rzetelności jego wypowiedzi, przesłuchanie na odległość przyczynia się do usprawnienia postępowania oraz obniżenia kosztów. Nowe regulacje stanowią również alternatywę dla art. 263 k.p.c.

Ustawodawca nie rozstrzygnął jednak wszystkich wątpliwości wyrażonych przez Sąd Najwyższy w postanowieniu o sygn. III CZP 13/19. Pewne zastrzeżenia może budzić wykorzystywanie przez sądy różnych programów informacyjnych pod kątem bezpieczeństwa danych. Problem ten został częściowo ograniczony poprzez zakaz przeprowadzania posiedzeń zdalnych w przypadku posiedzenia odbywającego się przy zamkniętych drzwiach. W art. 151 § 8 k.p.c. wprowadzono też obowiązek udziału w posiedzeniu w miejscu licującym z powagą sądu, co powinno odpowiadać na zastrzeżenia Sądu Najwyższego dotyczące rzetelności i powagi postępowania. Sąd może wezwać osobę naruszającą tę zasadę do osobistego stawiennictwa, co – jak wspomniano – wynika z obowiązujących przepisów.

PODSUMOWANIE

Podsumowując, jeżeli charakter sprawy cywilnej uzasadnia przeprowadzenie jej na posiedzeniu zdalnym lub przesłuchanie świadka na odległość, taka forma może przyczynić się do lepszego realizowania naczelných zasad postępowania cywilnego. Kluczowe jest jednak odpowiednie stosowanie przepisów w praktyce oraz adekwatne reagowanie na problemy techniczne występujące przy połączeniu z sądem. Chociaż „sprawność postępowania w ustach ustawodawcy ma

status nadzasady”⁷³, to sąd powinien kierować się przede wszystkim naczelnymi zasadami postępowania cywilnego – w razie konieczności należy odroczyc posiedzenie i wyznaczyć jego nowy termin. „Rozwiązania technologiczne powinny (...) wspierać i gwarantować prawo do bycia wysłuchanym, równość broni czy jawność postępowania”⁷⁴. Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego z dnia 14 marca 2024 r. stanowi szansę na unowocześnienie postępowania cywilnego, pod warunkiem że sądy będą właściwie reagować na problemy techniczne i będą dysponować odpowiednimi narzędziami do komunikacji zdalnej.

BIBLIOGRAFIA

LITERATURA

- Bieniak M., *Stanowienie prawa, czyli o biegunce ustawodawcy*, „Palestra” 2023, nr 8.
- Broniewicz W., *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1995.
- Cieślak S., *Składy jednoosobowe mają być regulą*, „Dziennik Gazeta Prawna” 2023, nr 107.
- Dalka S., *Podstawy postępowania cywilnego*, Sopot 2005.
- Dziurda M., *Czy nadchodzi zmierzch zasady usłowności w postępowaniu cywilnym?*, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 1.
- Dziurda M., *Dowód z zeznań świadka na piśmie*, „Palestra” 2019, nr 11–12.
- Dziurda M., *Rozprawy zdalne po nowelizacji KPC*, LEX/el. 2023.
- Flaga-Gieruszyńska K., Zieliński A., *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Legalis 2024.
- Fruk A., *E-rozprawa w postępowaniu cywilnym – standaryzacja czy destabilizacja? Dekalog zmian art. 151 KPC wprowadzonych nowelizacją z 2024 r.*, „Monitor Prawniczy” 2024, nr 9, DOI: <https://doi.org/10.32027/MOP.24.9.1>.
- Gajda-Roszczyńska K., *Przebudowa wymiaru sprawiedliwości w czasach pandemii COVID-19 ze szczególnym uwzględnieniem postępowania cywilnego*, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 1.
- Gajda-Roszczyńska K., *Zasada jawności w postępowaniu cywilnym*, „Iustitia” 2013, nr 1.
- Gołaczyński J., *Informatyzacja postępowania cywilnego. Od odrębności do modelu podstawowego*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2022, nr 5, DOI: <https://doi.org/10.26881/gsp.2022.s.06>.
- Gołaczyński J., Kotecka-Kral S., *Elektronizacja pism procesowych, doręczeń i posiedzeń jawnych w postępowaniu cywilnym w okresie pandemii COVID-19*, „Polski Proces Cywilny” 2020, nr 4.
- Góra-Błaszczkowska A., *Zasada bezpośredniości w postępowaniu dowodowym*, [w:] *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, E. Rudkowska-Ząbczyk, Warszawa 2010.
- Góra-Błaszczkowska A., *Zasada równości stron*, [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 1: *Instytucje postępowania cywilnego*, red. Ł. Błaszczak, J. Studzińska, Warszawa 2025.
- Harla A.G., *O właściwe rozumienie postulatu sprawności postępowania cywilnego (art. 6 § 1 KPC)*, [w:] *Dostęp do ochrony prawnej w postępowaniu cywilnym*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, R. Flejszar, E. Marszałkowska-Krześ, Warszawa 2021.
- Homenda M., *Pisemne zeznania świadka według nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego z 4 lipca 2019 r. Uwagi w świetle zasad postępowania cywilnego*, „Polski Proces Cywilny” 2019, nr 3.

⁷³ K. Gajda-Roszczyńska, *Przebudowa wymiaru sprawiedliwości w czasach pandemii COVID-19 ze szczególnym uwzględnieniem postępowania cywilnego*, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 1, s. 31.

⁷⁴ A. Góra-Błaszczkowska, *Zasada równości stron*, [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 1, s. 933.

- Jakubecki A., *Jednolitość czy różnorodność postępowania cywilnego? Optymalny model kodeksu postępowania cywilnego*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2022, nr 5, DOI: <https://doi.org/10.26881/gsp.2022.s.01>.
- Jakubecki A., *Zasady postępowania zabezpieczającego*, [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 5: *Postępowanie zabezpieczające*, red. T. Ereciński, A. Jakubecki, Warszawa 2016.
- Jasińska K., *E-rozprawa w postępowaniu cywilnym a prawo do sądu i możliwość obrony swych praw*, „Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały” 2021, nr 2.
- Jodłowski J., *Zasada równości stron*, [w:] *Postępowanie cywilne*, red. J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, Warszawa 1996.
- Jodłowski J., Sawczuk M., *II Międzynarodowa Konferencja Postępowania Cywilnego w Berlinie*, „Państwo i Prawo” 1972, z. 5.
- Kaspryszyn J., *Postępowanie wywołane wniesieniem skargi na orzeczenie Krajowej Izby Odwoławczej – zagadnienia konstrukcyjne*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2023, vol. 85(1), DOI: <https://doi.org/10.14746/rpeis.2023.85.1.10>.
- Korzan K., *Naczelne zasady wymiaru sprawiedliwości i naczelne zasady postępowania nieprocesowego*, „Rejent” 2004, nr 7.
- Kościółek A., *Elektroniczne czynności procesowe w sądowym postępowaniu*, Warszawa 2012.
- Kościółek A., *Zasada jawności*, [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 1: *Instytucje postępowania cywilnego*, red. Ł. Błaszczak, J. Studzińska, Warszawa 2025.
- Kościółek A., *Zasada jawności w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2018.
- Machnikowska A., *Zasada jawności w postępowaniu procesowym – modernizacja czy marginalizacja? Wybrane zagadnienia*, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 1.
- Marciniak A., *Zasady postępowania egzekucyjnego*, [w:] *Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 2023.
- Mądrzak H., [w:] *Postępowanie cywilne*, red. H. Mądrzak, D. Krupa, E. Marszałkowska-Krześ, Warszawa 1999.
- Michór A., *Postępowanie cywilne w okresie epidemii COVID-19*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 2021, nr 9.
- Miszewski W., *Jawność w procesie cywilnym w związku z przepisami Kodeksu postępowania cywilnego*, „Nowy Proces Cywilny” 1933, nr 1.
- Miszewski W., *Proces cywilny w zarysie*, Łódź 1948.
- Piasecki K., *Postępowanie sporne rozpoznawcze*, Warszawa 2004.
- Rożek S., *Sprawność postępowania cywilnego na tle rozstrzygania spraw spadkowych*, Warszawa 2022.
- Rylski P., *O nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego ustawą z 4.07.2019 r. w ogólności*, „Palestra” 2019, nr 11–12.
- Rylski P., Góra-Błaszczkowska A., *Zasada równości stron*, [w:] *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, E. Rudkowska-Ząbczyk, Warszawa 2010.
- Skibińska M., *Rozpoznanie i rozstrzygnięcie sprawy cywilnej na posiedzeniu niejawnym na podstawie art. 148¹ KPC w świetle zasad postępowania cywilnego i treści art. 5 KPC*, [w:] *Ars in vita. Ars in iure. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Januszowi Jankowskiemu*, red. A. Barańska, S. Cieślak, Warszawa 2018.
- Skibińska M., *Zasada bezpośredniości*, [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 1: *Instytucje postępowania cywilnego*, red. Ł. Błaszczak, J. Studzińska, Warszawa 2025.
- Szczurek Z., *Naczelne zasady postępowania cywilnego*, [w:] *Czynności egzekucyjne. Zagadnienia ogólne*, Legalis 2017.
- Tomaszek A., Gołaczyński J., Błaszczak Ł., Bieniak M., Woźniak Z., *Debata „Palestry” o procedurze cywilnej*, „Palestra” 2023, nr 5.
- Trocha B., *Przeprowadzanie dowodów z udziałem podmiotów zagranicznych w postępowaniu cywilnym*, „Przegląd Sądowy” 2024, nr 7–8.

- Waśkowski E., *System procesu cywilnego. Wstęp teoretyczny*, Wilno 1932.
- Waśkowski E., *Zasady procesu cywilnego*, „Rocznik Prawniczy Wileński” 1930, vol. 4.
- Zaborowska P., *Jawność posiedzeń sądowych – zagadnienia ogólne*, [w:] *Nowelizacja postępowania cywilnego. Wpływ zmian na praktykę sądową*, red. M. Białecki, S. Kotas-Turoboyska, F. Manikowski, E. Szczepanowska, Warszawa 2021.
- Zembrzusi T., *Ograniczenia jawności postępowania w sprawach cywilnych w dobie pandemii – potrzeba chwili czy trwale rozwiązanie?*, „Forum Prawnicze” 2021, nr 3, DOI: [https://doi.org/10.32082/fp.3\(65\).2021.564](https://doi.org/10.32082/fp.3(65).2021.564).
- Zembrzusi T., *Przeciwdziałanie i zwalczanie epidemii COVID-19 w postępowaniu cywilnym, czyli pożegnanie z kolegalnością orzekania*, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 1.
- Ziemanin K., *Dowód z zeznań świadka w świetle zasady bezpośredniości*, „Polski Proces Cywilny” 2018, nr 3.
- Ziemanin K., *Nowy model jawności postępowania na tle informatyzacji postępowania cywilnego*, [w:] *Zasady postępowań sądowych w perspektywie ostatnich nowelizacji*, red. D. Gil, E. Kruk, Lublin 2016.

ŹRÓDŁA INTERNETOWE

- Kunert J., *Obietnice minus. Sprawy w sądach miały trwać krócej. Trwają dłużej*, 3.04.2023, <https://konkret24.tvn24.pl/obietnice-minus/obietnice-minus-sprawy-w-sadach-mialy-trwac-krocej-trwaja-dluzej-st6882301> (dostęp: 30.04.2025).
- Rojek-Socha P., *Rozprawy online codziennością sądów, ale podstawą nadal prawna prowizorka*, 16.08.2021, <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/e-rozprawy-w-sadach-brakuje-systemu-i-przepisow,510031.html> (dostęp: 30.04.2025).
- Rzecznik Praw Obywatelskich, Stanowisko RPO do projektu zmiany ustawy (nr w wykazie UD262), IV.510.18.2023.KPa, 20.04.2023, https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/2023-05/Do_MS_kpc_kpk_usp_opinia_20.04.2023.pdf (dostęp: 30.04.2025).

AKTY PRAWNE

- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. 2024, poz. 1568, ze zm.).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz.U. 2025, poz. 46, ze zm.).
- Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (t.j. Dz.U. 2024, poz. 334, ze zm.).
- Ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (t.j. Dz.U. 2023, poz. 1327, ze zm.).
- Ustawa z dnia 7 lipca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2023, poz. 1860).

ORZECZNICTWO

- Postanowienie SN z dnia 7 kwietnia 2017 r., V CSK 349/16, OSNC 2018, nr 2, poz. 20.
- Postanowienie SN z dnia 8 listopada 2019 r., III CZP 13/19, OSNC 2020, nr 7–8, poz. 65.
- Wyrok ETPC z dnia 7 czerwca 2001 r. w sprawie *Kress v. France*, skarga nr 39594/98.
- Wyrok SN z dnia 12 maja 2006 r., V CSK 59/06, niepubl.
- Wyrok TK z dnia 13 stycznia 2004 r., SK 10/03, OTK-A 2004, nr 1, poz. 2.
- Wyrok TS z dnia 2 kwietnia 2009 r. w sprawie C-394/07, *Marco Gambazzi przeciwko Daimlerchrysler Canada Inc. i CIBC Mellon Trust Company*, ECLI:EU:C:2009:219.

ABSTRACT

With the amendment of the Civil Procedure Code of 7 July 2023, the legislator decided that remote hearings will be permanently implemented into the Civil Procedure Code. Thus, as of 14 March 2024, parties are able to participate in a hearing in the building of the court holding the proceedings, which is the principle, as well as on the basis of an order of the presiding judge using technical devices while outside the court building or in the building of another court. Such fundamental amendments require analysis in terms of their compliance with the supreme principles of civil procedure, i.e. publicity, equality, directness, orality and efficiency of proceedings, which is a postulate. The possibility of hearing a civil case remotely and taking evidence from witnesses remotely reinforces the implementation of the supreme principles of the procedure. However, it is crucial that the rules are properly applied in practice and that the technical problems that arise when connecting to the court are handled accordingly.

Keywords: remote hearings; remote witness evidence; supreme principles of civil procedure

ABSTRAKT

Nowelizacją Kodeksu postępowania cywilnego z dnia 7 lipca 2023 r. ustawodawca zdecydował, że rozprawy zdalne zostaną na stałe wprowadzone do Kodeksu postępowania cywilnego. Tym samym od 14 marca 2024 r. strony mogą wziąć udział w posiedzeniu w budynku sądu prowadzącego postępowanie, co stanowi zasadę, a także na podstawie zarządzenia przewodniczącego przy użyciu urządzeń technicznych, przebywając poza budynkiem sądu albo w budynku innego sądu. Tak fundamentalne zmiany wymagają analizy pod kątem ich zgodności z naczelnymi zasadami postępowania cywilnego, tj. jawności, równości, bezpośredniości, ustności oraz sprawności postępowania, która ma charakter postulatu. Możliwość rozpoznania sprawy cywilnej na odległość i przeprowadzenia dowodu ze świadków na odległość wzmacnia realizację naczelných zasad postępowania. Kluczowe jest jednak właściwe stosowanie przepisów w praktyce i odpowiednie rozwiązywanie problemów technicznych pojawiających się przy połączeniu z sądem.

Słowa kluczowe: posiedzenia zdalne; dowód z zeznań świadka na odległość; naczelne zasady postępowania cywilnego

